

УДК 81'37=811.11

[https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2\(47\).245924](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.2(47).245924)

**СИНЕРГЕТИКА ДЕКОДУВАННЯ СЕМАНТИЧНОГО ОБСЯГУ
ІМЕННИКІВ З ДІЄСЛІВНОЮ МОДАЛЬНІСТЮ *DÜRFEN*
(на матеріалі німецькомовної художньої прози та преси)**

Дребет В.В.

доктор філологічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
orcid.org/0000-0003-2824-793X

*Представлена робота є одним з етапів дослідження іменника у рамках певної дієслівної модальності. Статтю присвячено вивченню генерування іменникового змісту у співвіднесенні з дієслівною модальністю *dürfen* у німецькій мові з лінгвосинергетичних позицій. Методологічно важливим у дослідженні є положення про те, що рушійним фактором мовного розвитку виступає синергетичний закон докладання найменших зусиль і збереження мовної енергії. В синергетичному розумінні автор статті проводить паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в цьому ж руслі у роботі розглянуто реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації. Запропонований у цій статті лінгвосинергетичний формат дослідження передбачає, що мова як саморегульовальна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила механізм різної репрезентацій іменника у синтаксичних конструкціях з різною дієслівною модальністю у німецькомовному просторі художньої прози та преси. Отримані на підставі синергетично-квантитативного підходу результати екстрапольовано на лінгвосинергетичні моделі самоорганізації іменникового найменування згідно з принципом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне декодування семантичного обсягу полісемічних або моносемічних іменників у співвіднесенні з дієслівною модальністю *dürfen* у німецькомовній художній прозі та пресі. Доведено, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими у зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту у сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії та мінімізації зусиль найоптимальніше скеровує ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих значень полісемічної та однозначної моносемічної моделей слова.*

Ключові слова: декодування іменника, семантичний обсяг слова, дієслівна модальність, ментальний лексикон людини, лінгвосинергетика, лінгвосинергетична модель, принцип мінімізації зусиль.

**SYNERGETIC OF DECODING THE SEMANTIC VOLUME
OF A NOUN IN RELATION TO THE VERBAL MODALITY *DÜRFEN*
(on the basis of German-language fiction and press)**

Drebet V. V.

doctor of philological sciences, professor,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

*The presented work is one of the stages of noun research within a certain verbal modality. The focus of the article lies in the study of the generating noun content in relation to the verbal modality *dürfen* in German from the perspective of linguosynergetic scientific paradigm, which considers language*

*as a complex dynamic system capable of self-organization and self-regulation. In this study methodologically important is the position that the synergetic law of making the least effort and conservation of speech energy is the driving factor of language development. In a synergetic sense, the author of the article draws parallels between the dictionary as a representative of the linguistic generalization of the structured amount of knowledge of the learned extraverbal reality and the mental lexicon, which is not an arbitrary accumulation of contributions, but constitutes a structured hierarchical system of such contributions. If lexical units in the synergetic sense and their meanings at the language level contain coded structured information, then in the same aspect the paper considers the implementation of the word in one of its meanings at the speech level as information decoding. The linguosynergetic format of the research proposed in this article assumes that language as a self-regulating system under the influence of external energy and information has developed a mechanism of different representations of nouns in syntactic constructions with different verbal modality in German-language fiction and press. The results obtained on the basis of the synergetic-quantitative approach are extrapolated to linguosynergetic models of self-organization of noun names according to the principle of minimization of efforts, which directs the human mental lexicon to optimal decoding of semantic volume of polysemic or monosemic nouns in relation to the verbal modality *dürfen* in German-language fiction and press. It is proved that since the closest distances in the lexical structure of a word at the linguistic level are the closest in comparison with the structures of knowledge of the human mental lexicon, the construction of noun content in modern German on the synergetic principle of conservation of speech energy and minimization of efforts is the most optimal way of directing the mental lexicon of a person to decoding the semantic scope of the closets meanings of the polysemic and unambiguous monosemic word models.*

Key words: *noun decoding, semantic volume of a word, verbal modality, human mental lexicon, linguosynergetics, linguosynergetic model, principle of least effort.*

Вступ. У представленій статті внутрішньомовну дихотомію „мова – мовлення“ висвітлено у ракурсі вибудовування іменникового змісту у співвіднесенні з дієслівною модальністю *dürfen* з позиції синергетики реалізації потенціалу полісемічної та моносемічної моделей іменника в німецькій мові. Ця робота є одним з етапів нашого дослідження іменника у рамках певної дієслівної модальності. За допомогою статистичних методів обчислення запропоновано вивчити синергетику генерування іменникового змісту згідно з принципом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування оптимального інформаційно-семантичного обсягу моносемічних і полісемічних іменників з модальним дієсловом *dürfen*. Отож реалізації іменників інтерпретовано як декодування семантичного обсягу полісемічної та моносемічної моделі слова у співвіднесенні з дієслівною модальністю *dürfen* у текстах сучасної німецькомовної художньої прози та преси. Лінгвосинергетичний формат дослідження передбачає у такому випадку, що саморегульовальна мовна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила такий механізм вираження модальності у німецькій мові, де іменник як один з аргументів або семантичних актантів виражає ставлення до дії з боку того, хто говорить, або суб'єкта, який встановлює відносини у модально-комунікативних рамках.

Сучасна лінгвосинергетична теорія розглядає значення слова з позиції відкритої нестійкої структури знань та досвіду (Герман, 2000), передбачуваності і співвідносності з іншими структурами знань (Колмогорова, 2012) тощо. Передумовою тлумачення значення мовного знаку у руслі лінгвосинергетики став

її розвиток як нової наукової парадигми (Домброван, 2013; Кійко, 2015; Пихтовникова, 2012; Селіванова, 2013). Прийшов час дослідити з лінгвосинергетичних позицій декодування семантичного обсягу іменника німецької мови у рамках дієслівної модальності.

Ще й досі залишається актуальним питання щодо синергетики декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю у німецькомовних текстах художньої прози та преси за принципом мінімізації зусиль і збереження мовної енергії. Лінгвосинергетичний підхід із залученням квантитативних методів дослідження дає змогу об'єктивно проаналізувати на синхронічному зрізі результати саморегуляції й становлення семантичного обсягу полісемічних та моносемічних іменників з огляду на пройдений ними синергетичний цикл *порядок – хаос – порядок*, зокрема й у рамках вибудовування певного модального змісту, і в такий спосіб поповнити германське мовознавство новими знаннями про німецькомовну іменникову лексику.

Мета цієї розвідки полягає у вивченні дії синергетичного закону докладання найменших зусиль, направлених на декодування семантичного обсягу полісемічної та моносемічної моделей слова у співвіднесенні з дієслівною модальністю *dürfen* у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Методи дослідження. Для встановлення типу реалізованих номінацій на основі аналізу словникових визначень використано методи компонентного і контекстуального аналізу; для перевірки істинності та теоретичної значущості отриманих результатів – методику квантитативного аналізу (хі-квадрат). На підставі синергетично-квантитативного підходу потрібно було створити синергетичні моделі декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю *dürfen* у німецькій мові, теоретичним обґрунтуванням яких слугувало попереднє обчислення емпіричних величин з допомогою формули χ^2 . У нашому дослідженні ми дотримувались обчислень В. В. Левицького, коли мінімальна теоретично значуща сума критерію хі-квадрат складає $\chi^2=3,84$ (детальніше див. Левицький, 2012: 120-125; 137-138]). Відповідно, показники формули χ^2 кореспондували у нашому випадку з конструкціями синергетичних моделей. Це інтерпретувалось як критично значимий показник відповідності кількості контекстуальних реалізацій синергетичному закону мінімізації зусиль, направлених на декодування семантичного обсягу полісемічної або моносемічної моделі іменника у форматі дієслівної модальності *dürfen*. Крива з позитивним показником у напрямку плюс буде інтерпретуватись у наших моделях як відповідність синергетичному закону збереження зусиль у мові, а з негативним показником у напрямку мінус – як невідповідність.

Результати та обговорення. При розгляді комунікативної дії слід враховувати те, як співіснують між собою значення слів, як з окремих значень виразів утворюється значення і зміст речення. Комунікативна дія входить до мовної компетенції, котрій належить „вміння творця вербальних висловлювань переносити свої думки та наміри у мовні структури (зняття коду)“ (Rüschel, 1975: 14). Таке зняття коду у мовних структурах можна трактувати також і як трансформацію думки відповідними мовними засобами у мовленнєвий контекст.

У такому розумінні контекст „розкодовує“ наміри, знання, думки емоції та почуття мовців та авторів з допомогою семантично-синтаксичних утворень. Стає очевидним, що мовний логіцизм виражається у взаємодії синтаксису і семантики, відповідно зміст значення речення створюється за логікою певних мовних законів.

Мовний логіцизм відстоюють з міркувань логічних репрезентацій у мові. Б. Ю. Фішер проводить думку за розгляд речення з погляду логіки наступним чином: „Логічна репрезентація значень передбачає, що наявною є мова логіки, в якій можна репрезентувати значення... З урахуванням формальних ознак синтаксичних структур можна показати, які синтаксичні відношення між якими складовими одиницями існують. З іншого боку, синтаксичні відношення визначають, у який спосіб значення залучених складників можуть поєднуватись зі значеннями інших складових одиниць“ (Fischer, 1981: XII, XX). У результаті таких спостережень автор доходить висновку, що синтаксичні структури виступають як теоретичні конструкти, в яких „кодується“ необхідні інформації для певної мети (пор. Fischer, 1981: 61–62). З позицій лінгвосинергетики це означає, що закодована інформація з певним прагматичним змістом репрезентується для декодування на мовленнєвому рівні. Автор письмового чи усного тексту з певною інформацією прагне досягнути свого ефекту з найменшою затратою зусиль, а читач чи слухач сподівається сприйняти й опрацювати цю інформацію з якомога меншою затратою енергії. З позицій лінгвосинергетики це доцільно зіставити зі синергетичним законом мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на оптимальне досягнення результату з мінімальними затратами. Для такої прагматичної мети мова як саморегульовальна система під впливом зовнішньої енергії та інформації виробила механізм модальних відношень, тому і згадані вище логічні репрезентації значень у синтаксичних структурах включають у себе модальні відношення контексту.

Можна говорити про те, що мовленнєвий контекст виконує прагматичну функцію, спрямовану поміж іншого на вираження модальності. Прагматичний зміст висловлювання проявляється через модальність, виражену семантикою слів і речень, яка функціонує за законами, утвореними мовою як саморегульовальною у синергетичному розумінні системою, і, таким чином, проявляє мовний логіцизм такої самоорганізації. І це жодним чином не заперечує людського фактору створення модальних відношень. Саме тому В. Козловський вказує на те, що структурний зміст речення має суб'єктивну основу зародження (Козловський, 2008: 323), наголошуючи тим самим на ролі людського фактору при утворенні синтаксичних структур речення з різним лексичним наповненням. У цьому зв'язку доцільно буде також навести дефініцію модальності у словнику Метцлера, згідно з якою модальність входить до складу прагматики як „семантико-прагматична категорія, яка стосується способу вираження ставлення мовця до значення предметного змісту у висловлюванні“ (Metzler-Lexikon Sprache, 1993: 395). Вираження актів мислення зумовлюють динамічний відбір синтаксичних та семантичних структур.

Мовленнєва дія проходить за відповідними прагматичними правилами, а тому прагматичність і модальність текстів вибудовуються з речень різних синтаксичних структур та різних лексем. У цьому відношенні Е. Майнеке робить висновок, що термін „прагматика“ у розумінні Ч. Морріса є основою науки про вибір слів, утворення речень та складання текстів згідно з параметрами мовленнєвої ситуації (пор. Maïneke, 1996: 104). Тому у сучасних дослідженнях семантика виходить за межі слова і стає все більш „прагматичною“.

Попри всі позитивні моменти дослідження висловлювань, прагматики висловлювань і т. д. не потрібно забувати, що основною одиницею мови є слово, а зміст сказаного чи написаного неможливо зрозуміти без знання значення слів. Звичайно, що значення слова потрібно розглядати як комплекс знань, що за своєю природою не є незмінним і завершеним утворенням. Значення слова представляють собою відкриті і динамічні структури. Отримані знання з часом інтегруються у нові відношення предметно-практичної і комунікативної діяльності людського суспільства. Логічним буде припустити, що у такому розумінні значення слова можуть інтегруватись у контекст залежно від його модального змісту. Те, що модальність є способом вираження ставлення мовця до змісту висловлювання, а зміст речення має суб'єктивну основу зародження, не заперечує синергетичного принципу оптимізації і мінімізації зусиль у процесі висловлювання. Навпаки, людська поведінка як антропологічна константа підсвідомо керується встановленою системою вираження модальності у мові. Отож вважаємо, що під час генерування модального змісту речення також потрібно враховувати дію синергетичного закону оптимальної затрати зусиль, що проявляє мовний логіцизм оперування прагматичним складом модальності відповідних мовних знаків у контексті висловлювання.

Модальність змісту виражається модальними дієсловами як лексичними засобами мови. Г. Гельбіг та Й. Буша характеризують модальність як спосіб утворення відношень між суб'єктом речення та дією, яка виражена в інфінітиві (можливість, необхідність, дозвіл, заборона, бажання і т.д.), при цьому вони звертають увагу на те, що модальність, крім цього, означає спосіб, як мовець відноситься до позначуваного процесу, передусім, його оцінку реальності цього процесу (припущення або чуже ствердження), і якщо модальні дієслова виконують першу функцію, то йдеться про модальні дієслова з об'єктивною модальністю, якщо вони вживаються у другій функції, то маємо суб'єктивну модальність (Helbig, Buscha, 1996: 131).

Отож доцільним буде вивчити реалізації іменникової лексики у рамках певної дієслівної модальності. Іменник у семантичному представленні виступає тут одним з аргументів або семантичних актантів, який виражає ставлення до дії з боку того, хто говорить, або суб'єкта, який встановлює відношення, формуючи модально-комунікативну рамку. Тому іменники як семантичні актанти у поєднанні з модальними дієсловами тим чи тим чином спрямовані на досягнення певних інтенцій авторів текстів художньої прози та преси, чи то імпліцитних, чи то експліцитних. Синергетичний принцип збереження мовної енергії та докладання найменших зусиль у цьому випадку передбачає, що ментальний

лексикон людини буде оптимально скеровано на декодування й опрацювання інформаційно-іменникового змісту з відповідним семантичним обсягом у рамках вибудовування модального змісту як для вираження відношень між суб'єктом речення та дією, так і для вираження суб'єктом або мовцем його оцінки реальності при описі відношень, подій та ситуацій, предметів та явищ у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Представлена робота є одним з етапів дослідження іменника у рамках семи типів дієслівної модальності (*können, dürfen, mögen, müssen, sollen, wollen, lassen*). На цьому етапі пропонуємо проаналізувати декодування та трансформацію семантичного обсягу декодованої інформації полісемічної та моносемічної моделей іменника у синтаксичних рамках, де об'єктивна чи суб'єктивна модальність виражена модальним дієсловом *dürfen*. У такий спосіб отримуємо можливість подивитись на вираження модального змісту з позицій синергетичного закону мінімізації зусиль у сучасній німецькомовній художній прозі та пресі.

З огляду на універсальний характер полісемії, сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів у структурі іменника утворює ієрархічні відношення на мовному рівні між його головним та похідним значеннями. Людина звертається до слів та їх значень для потреб комунікації, внаслідок чого активуються знання, акумульовані пам'яттю. Пам'ять виступає у ролі ментального лексикону людини. З позицій когнітивізму ментальний лексикон не є довільним накопиченням внесеної інформації, він представляє собою структуровану систему, в якій кожне внесення визначається своїм рангом, тобто своїм відношенням до інших внесень у лексикон, тому лексичні одиниці зберігаються у вигляді організованих взаємозв'язків (Schwarz, 1996: 126). Подібним чином і в синергетичній теорії розглядають значення слова як відкриту структуру знань і досвіду, співвідносно з іншими структурами знань (Колмогорова, 2012: 61). Тому вважаємо, що у синергетичному розумінні доцільно проводити паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в цьому ж руслі потрібно розглядати реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації.

Американський лінгвіст Дж. Ціпф екстраполював універсальний принцип найменшого докладання зусиль у поведінці та діях людини на мову (Zipf, 1949: 255). Виходячи з цього положення стосовно, потрібно перевірити дію синергетичного принципу економії зусиль під час декодування семантичного обсягу іменника у співвіднесенні з дієслівною модальністю *dürfen* у сучасних німецькомовних текстах художньої прози та преси. Головні номінації корелюють із реалізацією головного значення слова, а похідні – з похідними значеннями. Окрім цього, на рівні мовлення також відбуватиметься реалізація іменників, які

на рівні мови є моносемічними і, таким чином, представлятимуть реалізацію номінацій моносемічного іменникового потенціалу.

Висунута в роботі **гіпотеза** передбачала, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими в зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту з дієслівною модальністю *dürfen* в сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії й мінімізації зусиль найоптимальніше повинно скеровувати ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих значень полісемічної та однозначної моносемічної моделей слова.

Матеріалом для дослідження модальних характеристик речення та відповідних іменникових реалізацій стали прозові твори німецьких, австрійських і швейцарських письменників та інтернет-видання німецької, австрійської та швейцарської преси. Для встановлення реалізацій багатозначного іменника у ролі головних і похідних номінацій та реалізації номінацій моносемічного іменника у синтаксичних рамках з певною дієслівною модальністю досліджуваної німецькомовної художньої преси і прози ми здійснювали компонентний аналіз значення іменника на основі трьох авторитетних тлумачних словників *Duden* (Duden. Deutsches Universalwörterbuch, 2003), *Wahrig* (Wahrig, 2007) і *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*, скорочено *DWDS* (<http://www.dwds.de>). Наша процедура інтерпретації кінцевих даних зводиться не до підрахунку різної кількості значень слова у трьох словниках, а до порівняльного компонентного аналізу й отримання даних про головну номінацію як про головне значення слова і про похідну номінацію, яка може охоплювати різну кількість похідних значень слова у трьох словниках. За кінцеві дані про належність до певного типу номінацій вважались дефініції, що співпадали у принаймні у двох з трьох словників.

Таким чином, на цьому етапі дослідження у рамках дієслівної модальності *dürfen* отримано 1011 іменників з німецькомовної художньої прози і 1367 іменників з німецькомовної преси. Відповідно, це склало 2378 реалізацій з поміж усіх 40000 реалізацій іменників з різними типами дієслівної модальності у німецькомовних текстах художньої прози та преси.

Декодування семантичного обсягу іменників у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *dürfen* у німецькомовній пресі. Наприклад:

1) „*Siege der Partei für Gerechtigkeit und Aufschwung bei Wahlen dürfen nicht als Ausrede gelten*“ (Europa braucht eine neue Türkei–Strategie: <http://www.zeit.de>).

У наведеному вище реченні іменник *Siege* розпочинає генерувати іменниковий зміст синтаксичної рамки з модальним дієсловом *dürfen* своїм моносемічним словниковим потенціалом: ***der Sieg*** – *Erfolg, der darin besteht, sich in einer Auseinandersetzung, im Kampf, im Wettstreit o.Ä. gegen einen Gegner, Gegenspieler o.Ä. durchgesetzt zu haben, ihn überwunden, besiegt zu haben* (Duden); ***der Sieg*** – *durch die völlige Bezwingung des Gegners erreichter erfolgreicher Ausgang eines Kampfes mit einem politischen Gegner* (DWDS). Іменники *Partei* та *Gerechtigkeit* демонструють реалізацію головного значення свого полісемічного

словникового потенціалу, тобто генерують подальший іменниковий зміст у ролі головної номінації: **die Partei – 1.a)** *politische Organisation mit einem bestimmten Programm, in der sich Menschen mit gleichen politischen Überzeugungen zusammengeschlossen haben, um bestimmte Ziele zu verwirklichen* (Duden); **die Partei – 1.** *politische Organisation, deren Mitglieder gemeinsame politische Interessen vertreten und ihre gemeinsamen politischen Ziele durchzusetzen suchen* (DWDS); **die Partei – 1.** (Pol.) *Vereinigung von Personen der gleichen politischen Überzeugung, die sie im politischen Leben durchzusetzen suchen* (Wahrig); **die Gerechtigkeit – 1.a)** *das Gerechthein; Prinzip eines staatlichen od. gesellschaftlichen Verhaltens, das jedem gleichermaßen sein Recht gewährt* (Duden). **die Gerechtigkeit – 1.b)** *gerechte Behandlung* (DWDS). Іменники *Aufschwung* та *Wahlen* вже демонструють реалізацію похідних значень полісемічного слова, тобто виступають у ролі похідної номінації: **der Aufschwung – 3.** *lebhaftes Aufwärtsentwicklung* (Duden); **der Aufschwung – 3.** *schneller, plötzlicher Aufstieg, Konjunktur* (DWDS); **der Aufschwung – 3.** *Aufstieg der Konjunktur* (Wahrig); **die Wahl – 2.a)** *Abstimmung über die Berufung bestimmter Personen in bestimmte Ämter, Funktionen, über die Zusammensetzung bestimmter Gremien, Vertretungen, Körperschaften durch Stimmabgabe* (Duden); **die Wahl – 2.** *Abstimmung, durch die eine Person in ein Amt, in eine Funktion oder durch die ein Gremium, eine Vertretungskörperschaft berufen wird* (DWDS); **die Wahl – 2.** *Berufung zu einem Amt durch Abstimmung* (Wahrig). Завершує генерування іменникового змісту речення моносемічний іменник *Ausrede*: **die Ausrede – nicht wirklich zutreffender Grund, der als Entschuldigung für etw. vorgebracht wird (Duden); **die Ausrede – Entschuldigung ohne triftigen Grund, Entschuldigung, bei der der wahre Grund nicht angegeben wird, Ausflucht (DWDS); **die Ausrede – Vorwand, Ausflucht, Entschuldigung (Wahrig).******

Таким чином, у цьому реченні спостерігаємо генерування іменникового змісту всіма трьома типами номінацій тотожною мірою: два іменники представляють реалізацію моносемічного словникового потенціалу, два реалізуються у ролі головної номінації і два – у ролі похідної номінації полісемічного словникового потенціалу. Хоча моносемічна модель слова і представлена однаковою мірою з головними та похідними номінаціями, але з погляду лінгвосинергетики у співвіднесенні іменникового складу за вибудовуванням об'єктивної модальності з допомогою модального дієслова *dürfen* для вираження дозволу або заборони виконати дію, зумовлену певним станом справ, тут домінує декодування семантичного потенціалу, який рівномірно активують головні та похідні номінації полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою преси;

2) „Nach Profil-Recherchen dürfte Haberleitner einer international organisierten Tätergruppe mit serbischen Wurzeln auf den Leim gegangen sein“ (dayli–Pleite: Irrtümer und Irrwege einer gescheiterten Sanierung: <http://www.profil.at>).

У наведеному вище реченні іменниковий зміст синтаксичної рамки з модальним дієсловом *dürfen* розпочинає генерувати іменник *Profil-Recherchen*, який не трапляється у словниках і тому належить до складних слів для одного моменту або контексту. Лише іменник *Recherchen* зафіксований у словниках.

Цей іменник може співвідноситись не лише з назвою інформаційно-політичного журналу *Profil*, але і з назвою інших журналів, які збирають певний матеріал або здійснюють журналістське розслідування, наприклад, *Spiegel-Recherchen*, *Zeit-Recherchen* і т.д. Іменник *Recherche* як основна частина складного слова (*das Grundwort*) виступає вихідним пунктом або домінантою для тлумачення всього складного слова. У словниках його представлено моносемічними дефініціями, що дозволяє розглядати це складне словотворення як реалізацію іменника з моносемічним потенціалом: **die Recherche** – *Ermittlung, Nachforschung* (Duden); **die Recherche** – *Nachforschung, Ermittlung, Untersuchung* (DWDS); **die Recherche** – *Ermittlung, Nachforschung, Untersuchung* (Wahrig). Іменник *Tätergruppe* продовжує генерувати іменниковий зміст модальної рамки своїм моносемічним словниковим потенціалом: **die Tätergruppe** – *Kreis von Personen, die möglicherweise an einer Straftat beteiligt waren* (Duden); **die Tätergruppe** – *Gruppe von Personen, die durch die Straftat in Beziehung zueinander stehen* (DWDS). Іменник *Wurzel* генерує подальший зміст у ролі похідної номінації: **die Wurzel** – *2. etw., worauf etw. als Ursprung, Ursache zurückzuführen ist* (Duden); **die Wurzel** – *5.2. Ursprung, Anfang* (Wahrig).

Завершує іменниковий зміст речення іменник *Leim* у сталому виразі *jmdm. auf den Leim gehen*. Хоча цей вираз і вжито метафорично, але на словниковому рівні його зафіксовано з моносемічним потенціалом іменника *Leim*: **der Leim** – *wasserlöslicher, zähflüssiger Klebstoff, bes. zum Verleimen von Holz u. Papier* • **jmdm. auf den Leim gehen**: *(ugs.) auf jmdn., jmds. Tricks hereinfallen; sich hereinlegen lassen* (Duden); **der Leim** – *wasserlöslicher, aus tierischen, pflanzlichen oder synthetischen Stoffen hergestellter Klebstoff, der besonders zum Verbinden von Holzteilen oder Papierblättern dient* • **jmdm. auf den Leim gehen**: *auf jmdn. hereinfallen* (DWDS); **der Leim** – *Klebstoff zum Verbinden von Werkstoffen verschiedener Art* • **jmdm. auf den Leim gehen**: *(fig.; umg.) sich von jmdm. überlisten lassen* (Wahrig). Отож у розглянутому випадку зміст генерується шляхом реалізації моносемічного іменника у сталому метафоричному виразі. Це є доказом того, що вторинність номінативних значень не можна плутати з метафоричністю чи образністю.

Таким чином, у наведеному вище реченні з модальним дієсловом *dürfen* три іменники з чотирьох представляють реалізацію моносемічного потенціалу і лише один іменник представляє реалізацію похідної номінації полісемічного потенціалу. З погляду лінгвосинергетики можна констатувати, що у співвіднесенні іменникового складу з вибудовуванням суб'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *dürfen* для вираження ймовірності, ввічливого припущення можливого стану справ у конкретному випадку абсолютно домінує декодування моносемічної моделі слова.

Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі полісемічна модель, представлено лише активацією похідної номінації при вираженні відповідного іменникового змісту речення мовою преси. Активація декодування семантики головної номінації полісемічної моделі іменника у розглянутій модальній рамці відсутня. Беручи до уваги у проаналізованому реченні вживання

складного іменникового утворення для одного контексту, можемо констатувати ще й механізм складання двох слів в одне блок-слово з метою мовної економії при генеруванні складного іменникового змісту, який вибудовується у рамках суб'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *dürfen* у німецькомовній пресі;

3) „*Die Details des Kommissionsvorschlags werden noch diskutiert. Wie es bisher aussieht, dürfte es in der Praxis aber nicht um sehr hohe Beträge gehen*“ (EU-Plan zur Schuldenkrise: Deutschland beharrt auf Spardiktat: <http://www.spiegel.de>).

Іменниковий зміст наведеної вище синтаксичної рамки з модальним дієсловом *dürfen* спочатку генерується іменником *Praxis* у ролі головної номінації: **die Praxis – 1.a) Aufführung, Anwendung von Gedanken, Vorstellungen, Theorien o.Ä. in der Wirklichkeit** (Duden); **die Praxis – 1. Anwendung von Gedanken und Theorien durch Handlungen in der Realität** (DWDS); **die Praxis – 1. Ausübung, praktische Anwendung; (Gegensatz) Theorie** (Wahrig). Іменник *Beträge* генерує іменниковий зміст модальної рамки своїм моносемічним потенціалом: **der Betrag – bestimmte Geldsumme** (Duden); **der Betrag – a) bestimmte Geldsumme** (DWDS); **der Betrag – Geldsumme** (Wahrig).

Отож, у наведеній синтаксичній рамці з дієсловом *dürfen* спостерігаємо генерування іменникового змісту двома типами номінацій однаковою мірою: один іменник реалізується у головному значенні полісемічного слова, тобто виступає у ролі головної номінації, а другий представляє реалізацію моносемічного словникового потенціалу. З позицій лінгвосинергетики констатуємо, що співвіднесення іменникового змісту з вибудовуванням суб'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *dürfen* для вираження ймовірності, ввічливого припущення можливого стану справ демонструє у цьому випадку рівномірне декодування семантичного потенціалу, активованого моносемічною моделлю слова та головною номінацією полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою преси. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі похідна номінація полісемічної моделі іменника, у проаналізованій модальній рамці відсутнє.

Всього у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *dürfen* у німецькомовній пресі зафіксовано 1367 реалізацій, 593 з яких належать моносемічним іменникам, 436 реалізацій представлені головними номінаціями і 338 – похідними номінаціями полісемічних іменників.

Створена на основі показників хі–квадрат синергетична модель декодування демонструє, що крива декодування семантики головних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула найвищої точки 28,32 у напрямку плюс, крива семантичного декодування похідних номінацій полісемічної моделі іменника сягнула у напрямку плюс точки 8,97, а крива семантичного декодування номінацій моносемічної моделі іменника опустилася у напрямку плюс до найнижчої точки 7,76 (див. рис. 1):

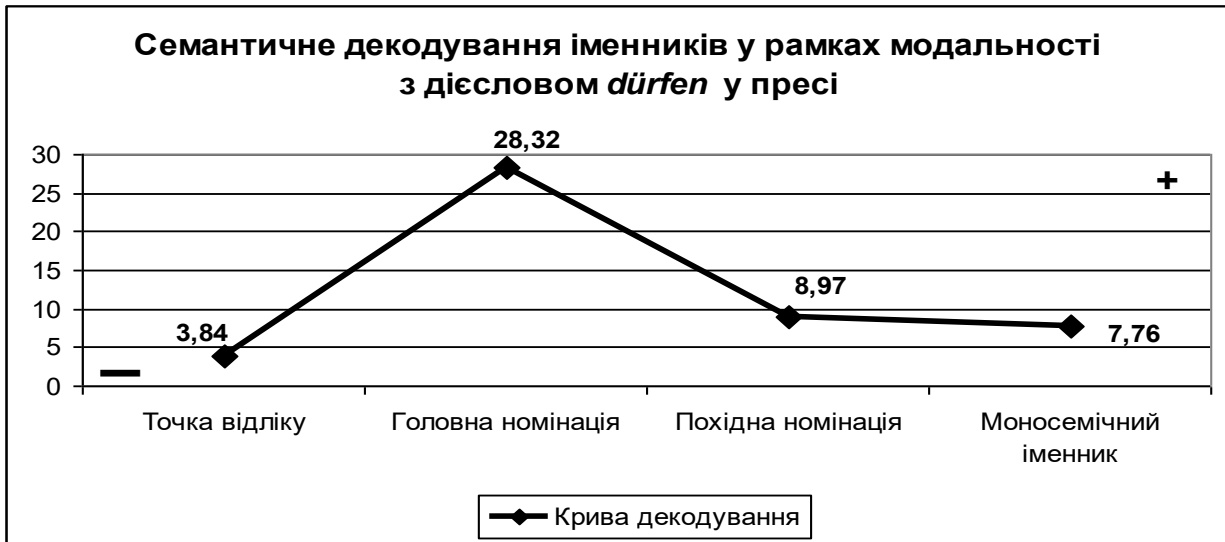

Рис. 1. Синергетична модель семантичного декодування іменників у рамках модальності з дієсловом *dürfen* у німецькомовній пресі

Таким чином, статистично доведеним і теоретично обґрунтованим є той факт, що у рамках вибудовування модального змісту з дієсловом *dürfen* у німецькомовній пресі синергетичний цикл реалізацій іменника найоптимальніше демонструє мовний логіцизм мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування і опрацювання семантичного потенціалу, активованого головними номінаціями полісемічної моделі слова, хоча у кількісному відношенні моносемічні іменники переважають реалізації як головних, так і похідних номінацій полісемічної моделі слова.

Криві декодування семантичного потенціалу, оптимальніше активованого спочатку похідними номінаціями полісемічної моделі, а потім і семантичного потенціалу, активованого моносемічною моделлю іменника, не сягають висоти декодування головних номінацій, проте їх дія у напрямку плюс також свідчить на користь цього синергетичного закону.

З погляду лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменникове найменування у модальних рамках з дієсловом *dürfen* для вираження об'єктивної модальності у значенні дозволу або заборони виконати дію та суб'єктивної модальності у значенні ймовірності, ввічливого припущення можливого стану справ, оптимально скеровує ментальний лексикон людини на декодування семантичного обсягу номінацій полісемічних і моносемічних моделей слова і тим самим врівноважує потреби генерування іменникового змісту у згаданій модальній рамці у німецькомовних текстах публіцистичного стилю.

Декодування семантичного обсягу іменників у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *dürfen* у німецькомовній художній прозі.

Наприклад:

4) „*Dürfen sie überhaupt im Dienst saufen?*“, fragte Karl“ (Regener, 2003: 110).

У запропонованому реченні іменник *Dienst* представляє реалізацію головного значення свого полісемічного словникового потенціалу: **der Dienst** – **1.a)** *berufliche Arbeit, Tätigkeit, Erfüllung von [beruflichen] Pflichten* (Duden); **der**

Dienst – 1. *einen bestimmten Pflichtenkreis umfassende, bezahlte Arbeitstätigkeit* (DWDS).

З погляду лінгвосинергетики констатуємо, що зіставлення іменникового складу з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *dürfen* для вираження дозволу або заборони виконати дію, зумовлену певним станом справ, демонструє декодування семантичного потенціалу, активованого виключно головною номінацією полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози;

5) „*Herr Amtsvorstand bat sich entschuldigen zu dürfen, da seine Gastritis allabendlich warme Kamillenumschläge erforderte, also blieb es an mir hängen*“ (Rosendorfer, 1994: 118).

У наведених вище синтаксичних рамках з модальним дієсловом *dürfen* іменниковий зміст спочатку генерується іменником *Herr* у ролі похідної номінації: **der Herr** – 2.a) *titelähnliche, auch als Anrede verwendete Bezeichnung für eine erwachsene Person männlichen Geschlechts* (Duden); **der Herr** – 2. *tritt vor den Namen, Titel erwachsener Personen männlichen Geschlechts* (DWDS); **der Herr** – 5. *vor den Namen gesetzte Anrede für Männer* (Wahrig). Наступний іменник *Amtsvorstand* подано лише у словнику Дуден, тому враховували тлумачення цього словника, оскільки у ньому вже зафіксовано лексикалізацію існуючого позамовного явища відповідними словниковими дефініціями. У нащому випадку іменник *Amtsvorstand* представлений моносемічною дефініцією: **der Amtsvorstand** – *Leiter einer [kleineren] Behörde* (Duden).

Отож у наведеному реченні спостерігаємо генерування іменникового змісту двома типами номінацій тотожною мірою: один іменник реалізується у ролі похідної номінації полісемічного потенціалу слова, а другий – як моносемічний словниковий потенціал.

З лінгвосинергетичного погляду констатуємо, що співвіднесення іменникового змісту з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою дієслова *dürfen* для вираження дозволу виконати дію, зумовлену певним станом справ, демонструє у цьому випадку рівномірне декодування семантичного потенціалу, активованого моносемічною моделлю слова та головною номінацією полісемічної моделі слова при вираженні відповідного іменникового змісту мовою художньої прози. Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі головна номінація полісемічної моделі іменника, у представленій модальній рамці відсутнє;

6) „*Mein Vater ging zu seinem Zweispänner, um einige repräsentative Wundermittel in ein Körbchen zu sammeln; ich durfte warten, ein Pfefferminzbonbon lutschen, die Entstehung von großäugiger Angst auf dem Gesicht einer Krankenschwester beobachten, der der russische Armee-Arzt offenbar einen Plan entwickelte, ehe er sie mit leisem Befehl fortschickte*“ (Lenz, 1981: 110).

Іменники *Pfefferminzbonbon*, *Entstehung*, *Angst* спочатку генерують іменниковий зміст наведених вище синтаксичних рамок з модальним дієсловом *dürfen* своїм моносемічним словниковим потенціалом: **das Pfefferminzbonbon** – *Bonbon mit Pfefferminzgeschmack* (Duden); **das Pfefferminzbonbon** – *Bonbon mit*

Pfefferminzgeschmack (DWDS); **die Entstehung** – *das Entstehen: a) zu bestehen, zu sein beginnen; geschaffen, hervorgerufen werden* (Duden); **die Entstehung** – *das Entstehen: beginnen zu bestehen, zu sein; hervorgerufen werden, sich ergeben* (DWDS); **die Angst** – *mit Beklemmung, Bedrückung, Erregung einhergehender Gefühlszustand [angesichts einer Gefahr]; undeutliches Gefühl des Bedrohtseins /in der Fachsprache der Psychologie u. Philosophie wird [öfter] zwischen Angst“ als unbegründet, nicht objektbezogen und Furcht“ als objektbezogen differenziert; in der Allgemeinsprache ist diese Differenzierung nicht üblich/* (Duden); **die Angst** – *banges Gefühl, Furcht* (DWDS).

Іменник *Gesicht* генерує подальший зміст модальної рамки у ролі похідної номінації: **das Gesicht** – *2. Miene, Gesichtsausdruck* (Duden); **das Gesicht** – *2. Gesichtsausdruck, Miene* (Wahrig). Іменник *Krankenschwester* представляє реалізацію моносемічного словникового потенціалу у завершальному процесі генерування іменникового змісту модальної рамки: **die Krankenschwester** – *weibliche Fachkraft für Krankenpflege* (Duden); **die Krankenschwester** – *an einer Fachschule besonders für die Arbeit am Bett des Patienten ausgebildete Krankenpflegerin* (DWDS); **die Krankenschwester** – *weibl. Person, die nach Ausbildung u. staatlicher Prüfung Kranke (in Krankenhaus od. Wohnung) beruflich betreut* (Wahrig).

Отож у наведених вище синтаксичних рамках з модальним дієсловом *dürfen* чотири іменники з п'ятьох представляють реалізацію моносемічного потенціалу і лише один іменник представляє реалізацію похідної номінації з резерву свого полісемічного потенціалу.

З лінгвосинергетичних позицій можна констатувати, що у зіставленні іменникового складу з вибудовуванням об'єктивної модальності за допомогою модального дієслова *dürfen* для вираження дозволу виконати дію, зумовлену певним станом справ, у цьому випадку абсолютно домінує семантичне декодування номінацій моносемічної моделі слова.

Декодування семантичного потенціалу, який несе у собі полісемічна модель, представлено лише активацією похідної номінації при вираженні відповідного іменникового змісту речення мовою художньої прози. Активація декодування семантики головної номінації полісемічної моделі іменника у цій модальній рамці відсутня.

Всього у синтаксичних рамках з модальним дієсловом *dürfen* у художній прозі зафіксовано 1011 реалізацій, 488 з яких належать моносемічним іменникам, 387 реалізацій представлені головними і 136 – похідними номінаціями полісемічних іменників.

Створену на основі показників χ^2 -квадрат синергетичну модель декодування подано на рисунку 2:

Рис. 2. Синергетична модель семантичного декодування іменників у рамках модальності з дієсловом *dürfen* у німецькомовній художній прозі

Створена на основі показників χ^2 -квадрат синергетична модель декодування рисунка 2 демонструє, що крива декодування семантики похідних номінацій полісемічної моделі сягнула найвищої точки 39,44 у напрямку плюс, крива семантичного декодування моносемічної моделі іменника сягнула у напрямку плюс точки 31,39. У напрямку мінус спостерігаємо декодування семантики головних номінацій полісемічної моделі іменника (0,11).

Таким чином, статистично доведеним і теоретично обґрунтованим є той факт, що синергетичний цикл реалізацій іменника найоптимальніше демонструє мовний логіцизм мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування і опрацювання семантики похідних номінацій полісемічної моделі слова у рамках вибудовування модального змісту з дієсловом *dürfen* у німецькомовній художній прозі, хоча у кількісному відношенні вони поступаються реалізаціям головних номінацій полісемічної моделі слова та номінаціям моносемічної моделі. Висота точки семантичного декодування моносемічної моделі також свідчить на користь цього синергетичного закону.

З позицій лінгвосинергетики можна говорити про те, що іменникове найменування у рамках дієслівної модальності з *dürfen* для вираження об'єктивної модальності у значенні дозволу або заборони виконати дію та суб'єктивної модальності у значенні ймовірності, ввічливого припущення можливого стану справ, оптимально скеровує ментальний лексикон людини на декодування семантичного обсягу похідних номінацій полісемічних іменників та номінацій моносемічних іменників і тим самим врівноважує потреби генерування іменникового змісту у згаданій модальній рамці у німецькомовних текстах художнього стилю.

Висновки. У результаті дослідження синергетики декодування семантичного обсягу іменників з дієслівною модальністю *dürfen* у німецькомовних текстах художньої прози та преси ми дійшли наступних висновків:

1) ієрархія семантичного декодування: 1) головна номінація – 2) похідна номінація – 3) моно з лінгвосинергетичного погляду свідчить на користь встановлення динамічної рівноваги між кількістю реалізацій та оптимальним для

декодування ментальним лексиконом людини обсягу семантичного потенціалу моносемічних та полісемічних іменників у рамках вибудовування іменникового змісту з модальним дієсловом *dürfen* для вираження об'єктивної модальності зі значенням дозволу або заборони виконати дію та суб'єктивної модальності зі значенням ймовірності, ввічливого припущення можливого стану справ у німецькомовних текстах публіцистичного стилю;

2) ієрархія семантичного декодування: 1) похідна номінація – 2) моно з погляду лінгвосинергетики свідчить на користь встановлення динамічної рівноваги між кількістю реалізацій та оптимальним для декодування ментальним лексиконом людини обсягу семантичного потенціалу моносемічних та полісемічних іменників у рамках вибудовування іменникового змісту з модальним дієсловом *dürfen* для вираження об'єктивної модальності у значенні дозволу або заборони виконати дію та суб'єктивної модальності у значенні ймовірності, ввічливого припущення можливого стану справ у німецькомовних текстах художнього стилю;

3) у підсумку констатуємо, що вибудовування та співвіднесення іменникового змісту з дієслівною модальністю *dürfen* у німецькомовній пресі найоптимальніше відповідає синергетичному закону збереження мовної енергії завдяки механізму семантичного декодування найближчої відстані головних значень в ієрархічній структурі полісемічної моделі слова, а у німецькомовній прозі – похідних. Щодо декодування моносемічної моделі констатуємо, що синергетичний механізм мінімізації зусиль у німецькій мові скерував на сьогодні такий семантичний вимір моносемічних іменників, який оптимально відповідає потребам як німецькомовної преси, так і німецькомовної художньої прози.

Отож висунута у роботі **гіпотеза** підтверджує, що оскільки найближчі відстані у лексичній структурі слова на мовному рівні є найближчими у зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то вибудовування іменникового змісту з дієслівною модальністю *dürfen* у сучасній німецькій мові за синергетичним принципом збереження мовної енергії та мінімізації зусиль найоптимальніше скерує ментальний лексикон людини на декодування семантичного виміру найближчих значень полісемічної та однозначної моносемічної моделей слова.

Перспективами дослідження є вивчення декодування семантичного обсягу іменника у рамках інших типів дієслівної модальності, що дасть змогу отримати цілісну картину про функціонування іменника як одного з аргументів або семантичних актантів у модальних рамках німецької мови. Залучення статистичних методів дослідження, моделювання можливого переструктурування семантичного обсягу слова дозволить теоретично обґрунтувати і прогнозувати синергетичний цикл становлення та самоорганізації полісемічної та моносемічної моделей іменника у парадигмі досліджень сучасної лінгвосинергетики.

Список літератури

Герман И. А. Лингвосинергетика. Барнаул: Издательство Алтайской академии экономики и права, 2000. 168 с.

- Домброван Т. И. Язык в контексте синергетики. Одесса: Одесская городская типография, 2013. 342 с.
- Кійко С. В. Мовна і міжмовна омонімія в німецько-українських паралелях: лінгвосинергетичний аспект / дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04 – Германські мови, 10.02.15 – Загальне мовознавство. Чернівці, 2015. 509.
- Козловський В. Семантичний і прагматичний аспекти речення (на матеріалі сучасної німецької мови). *Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В.В. Левицького: Збірник наукових праць*. Чернівці: Книги – XXI, 2008. С. 323–326.
- Колмогорова А. В. Языковое значение как синергетическая система. *Научное мнение*. 2012. № 9. С. 61–67.
- Левицкий В. В. Семасиология. 2-е изд., испр. и доп. Винница: Нова книга, 2012. 680 с.
- Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика: основы и очерк направлений: монография. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2012. 180 с.
- Селіванова О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке: монографія. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2013. 488 с.
- dayli–Pleite: Irrtümer und Irrwege einer gescheiterten Sanierung. URL: <http://www.profil.at/articles/1327/560/361625/irrtuemer-irrwege-sanierung>
- Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. URL: <http://www.dwds.de/>
- Duden. Deutsches Universalwörterbuch. On CD. Mannheim: Dudenverlag, 2003.
- EU–Plan zur Schuldenkrise: Deutschland beharrt auf Spardiktat. URL: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/vorschlag-der-eu-kommission-deutschland-kaempft-um-den-sparkurs-a-902198.html>
- Europa braucht eine neue Türkei–Strategie. URL: <http://www.zeit.de/politik/ausland/2013-09/tuerkei-europa-assoziierungsabkommen/komplettansicht>
- Fischer B. J. Satzstruktur und Satzbedeutung. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1981. 311 S.
- Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. 17. Aufl. Leipzig; Berlin; München; Wien; Zürich; New York: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie, 1996. 736 S.
- Lenz S. Heimatmuseum. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1981. 655 S.
- Maineke E. Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER, 1996. 496 S.
- Metzler-Lexikon Sprache / hrsg. von H. Glück. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1993. 711 S.
- Regener S. Herr Lehmann. 12. Aufl. München: Goldmann Verlag, 2003. 288 S.
- Rosendorfer H. Die Nacht der Amazonen. 3. Aufl. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1994. 286 S.
- Rüschel U. Semantisch-syntaktische Relationen. Max Tübingen: Niemeyer Verlag, 1975. 172 S.
- Schwarz M. Einführung in die Kognitive Linguistik. 2. überarb. Aufl. Tübingen und Basel: Francke Verlag, 1996. 238 S.
- Wahrig Digital. Deutsches Wörterbuch. On CD. Gütersloh: Wissen Media Verlag, 2007.
- Zipf G. K. Human behaviour and the principle of least effort. Cambridge: Addison–Wesley, 1949. 573 p.

References

- dayli–Pleite: Irrtümer und Irrwege einer gescheiterten Sanierung. URL: <http://www.profil.at/articles/1327/560/361625/irrtuemer-irrwege-sanierung>
- Digitales Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. URL: <http://www.dwds.de/>
- Dombrovan T. I. (2013). Jazyk v kontekste sinergetiki. Odessa: Odesskaia gorodskaiia tipografiia.
- Duden. Deutsches Universalwörterbuch. (2003). On CD. Mannheim: Dudenverlag.

- EU-Plan zur Schuldenkrise: Deutschland beharrt auf Spardiktat. URL: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/vorschlag-der-eu-kommission-deutschland-kaempft-um-den-sparkurs-a-902198.html>
- Europa braucht eine neue Türkei-Strategie. URL: <http://www.zeit.de/politik/ausland/2013-09/tuerkei-europa-assoziierungsabkommen/komplettansicht>
- Fischer B. J. (1981). Satzstruktur und Satzbedeutung. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Generalova L. K. (1973). K voprose o strukture znachenij imen sushhestvitel'nyh. In *Sbornik nauchnyh trudov Moskovskogo pedagogicheskogo instituta*. № 71. 43-50.
- Helbig G., Buscha J. (1996). Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. 17. Aufl. Leipzig; Berlin; München; Wien; Zürich; New York: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie.
- Kiiko S. V. (2015). Movna i mizhmovna omonimiia v nimetsko-ukrainskykh paraleliakh: lnhvosynerhetychnyi aspekt / dys. ... dokt. filol. nauk: 10.02.04 – Hermanski movy, 10.02.15 – Zahalne movoznavstvo. Chernivtsi.
- Kolmogorova A. V. (2012). Jazykovoe znachenie kak sinergeticheskaja sistema. In *Nauchnoe mnenie*. № 9. 61-67.
- Kozlovskiy V. (2008). Semantychnyi i prahmatychnyi aspekty rechennia (na materiali suchasnoi nimetskoj movy). In *Problemy zahalnoho, hermanskoho ta slov'ianskoho movoznavstva. Do 70-richchia profesora V.V. Levytskoho: Zbirnyk naukovykh prats*. Chernivtsi: Knyhy – KhKhI. S. 323–326.
- Lenz S. Heimatmuseum. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1981. 655 S.
- Levickij V. V. (2006). Semasiologija. 2-e izd., ispr. i dop. Vinnitsa: Nova knyha.
- Maineke E. (1996). Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER.
- Metzler-Lexikon Sprache (1993). Metzler-Lexikon Sprache / hrsg. von H. Glück. Stuttgart, Weimar: Verlag J. B. Metzler.
- Pikhtovnikova L. S. (2012). Lingvosinergetika: osnovy i ocherk napravlenii: monografiia. Kharkov: KhNU imeni V. N. Karazina.
- Regener S. Herr Lehmann. 12. Aufl. München: Goldmann Verlag, 2003. 288 S.
- Rosendorfer H. Die Nacht der Amazonen. 3. Aufl. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1994. 286 S.
- Rüschel U. (1975). Semantisch-syntaktische Relationen. Max Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Schwarz M. (1996). Einführung in die Kognitive Linguistik. 2. überarb. Aufl. Tübingen und Basel: Francke Verlag.
- Selivanova O. (2013). Svit svidomosti v movi. Mir soznaniia v iazyke: monografiia. Cherkasy: Yu. Chabanenko.
- Wahrig Digital. Deutsches Wörterbuch. (2007). On CD. Gütersloh: Wissen Media Verlag.
- Zipf G. K. (1949). Human behaviour and the principle of least effort. Cambridge: Addison-Wesley.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2021 р.